

СОФИЙСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

„СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“
ОСНОВАН 1888 г.

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ

„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра „Социално-икономическа география“

ТЕОДОРА ЛЮБОМИРОВА ДИМИТРОВА

**ЕТНОКУЛТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ НА АЛБАНСКИЯ ЕТНОС В
ГРАНИЦИТЕ НА ИСТОРИЧЕСКИТЕ АЛБАНСКИ ЗЕМИ.
ФОРМИРАНЕ, РАЗВИТИЕ И СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ НА
БЪЛГАРСКОТО МАЛЦИНСТВО В АЛБАНИЯ.**

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА
СТЕПЕН „ДОКТОР“ ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ
4.4 – НАУКИ ЗА ЗЕМЯТА
(ГЕОГРАФИЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО И СЕЛИЩАТА)

Зачислен със заповед

№ РД 20-272/31.01.2018 г.

Научен ръководител:

доц. д-р Георги Костадинов Бърдаров

София, 2021 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД /

ГЛАВА ПЪРВА. ФОРМИРАНЕ НА ЕТНОКУЛТУРНАТА ИДЕНТИЧНОСТ НА АЛБАНСКИЯ ЕТНОС /

I.1. Етнически категории и процеси /

I.2. Зараждане на албанско-етническо самосъзнание и генезис на етнонима „албанци“ /

I.3. Българските завоевания в Албания по време на Първата и Втората българска държава. Състояние на българското малцинство по тези земи /

ГЛАВА ВТОРА. Религиозният и културният фактор и оформянето на албанската идентичност в периода на Османската империя /

II.1. Идентичност на албанците и съпротива срещу Османската империя. Скендербег – символът на албанците /

II.2. Постепенна ислямизация на албанците – фактори, причини, последствия /

II.3. Зараждането на албанската културна идентичност /

II.4. Българите по албанските земи по време на възникването и развитието на албанското националноосвободително движение и първите години на независима Албания /

ТРЕТА ГЛАВА. СЪВРЕМЕННИ ЕТНОПОЛИТИЧЕСКИ ПРОЦЕСИ В ИСТОРИЧЕСКИТЕ АЛБАНСКИ ЗЕМИ /

III.1. Сложното етнополитическо развитие на Албания като самостоятелна държава до Втората световна война /

III.2. Социализъм, оформяне на албанско национално самосъзнание и идеи за обединение на албанските етнически територии в рамките на „Велика Албания“ /

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. СЪВРЕМЕННО РАЗВИТИЕ НА АЛБАНИЯ, ВЗАИМООТНОШЕНИЯ С ОСТАНАЛИТЕ БАЛКАНСКИ НАРОДИ И ИДЕЯТА ЗА „ВЕЛИКА АЛБАНИЯ“ /

IV.1. Постсоциалистическо развитие на Албания – икономически затруднения и политически борби /

IV.2. Взаимоотношения на Албания с нейните балкански съседи и идеите за „Велика Албания“ /

IV.3. Българското етническо малцинство в Албания след 1989 г. /

IV.4. Идеята за „Велика Албания” - предизвикателство за геополитическата стабилност на Западните Балкани през XXI век /

ЗАКЛЮЧЕНИЕ /

Справка за приносите на дисертационния труд

Публикации по темата на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, 4 глави, заключение, използвани източници, 4 таблици, 54 фигури, 13 приложения, резюме на научните приноси и списък на публикациите, свързани с темата на дисертационния труд.

Общият обем на труда е 181 страници.

Заглавие на английски език: Ethnocultural identity of the albanian ethnic group within the boundaries of the historical albanian lands. Formation, development and current state of the bulgarian minority in Albania.

Ключови думи: Албания, „Велика Албания“, етнос, етнокултурна идентичност, малцинство
Keywords: Albania, Greater Albania, ethnicity, ethnocultural identity, minority

Дисертационният труд е обсъден и насрочен за публична защита от катедра „Социално-икономическа география“ при Геолого-географския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Публичната защита ще се състои на 27.05.2021 г. от:16.00 ч. в зала на ГГФ.

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Декларирам, че настоящият дисертационен труд на тема „Етнокултурна идентичност на албанския етнос в границите на историческите албански земи. Формиране, развитие и съвременно състояние на българското малцинство в Албания“ е самостоятелно и оригинално авторско произведение, а използваните източници на научна и емпирична информация са коректно документирани и цитирани съгласно действащите в Република България стандарти.

Гарантирам, че:

- I. Признаването на чуждото авторство на използваните текстове, таблици, схеми, графики, изображения и други е обозначено според утвърдения в научната област академичен стил на цитиране.
- II. Библиографският списък в края на труда включва всички цитирани и използвани печатни и електронни източници по темата.

С настоящето декларирам, че съм запознат с правилата в Етичния кодекс на академичната общност на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за зачитане на авторството, чуждите приноси и коректното цитиране и за недопустимостта на плагиатство.

Подпис:

(Теодора Димитрова)

УВОД

Актуалност на темата

Актуалните измерения на „албанския феномен на Балканите“ се обуславят както от нейната териториална цялост, така и от липсата на славянски субстрат. На Балканите се наблюдава дълготрайната тенденция, че всички народи претендираме за териториален обхват. Националната, културна и религиозна идентичност, а също така и няколко вековната история на народите, предизвиква немалко конфликти. Днес резултат от разпадането на Югославия е една нестабилна зона, свързана с множество спорове и конфликти. Редица балкански страни претендират за територии извън своите граници, смятайки ги за свои по етнически признак. Не без значение е и обстоятелството, че до разпадането на Югославия, в десетилетията след Втората световна война, Албания и албанците остават изолирани в периферията на ставащото на Балканите. Безспорен е фактът, че албанците са имали (в редица периоди от хилядолетното минало на Балканите) и продължават да имат съществена роля в историческите събития. С днешна дата основен акцент по въпроса със Западните Балкани поставяме именно на Албания. Важна роля за етнокултурната идентичност на албанския етнос е късната поява на национално самосъзнание, което от своя страна се дължи до голяма степен на религиозното разделение. Османските власти отричат съществуването на албанска нация, изхождайки от това, че по време на османското владичество 2/3 от албанското население възприема исляма, оставащата 1/2 се поделя между източноправославните християни на юг и католиците на север. Албанците са разделени и наименувани по различен начин спрямо природно географска граница – р. Шкумба. Реката разделя албанците на *геги* и *тоски*. Първите живеят на север от р. Шкумба и в населените с албанци райони на бивша Югославия, а вторите – на юг от реката.

Днес петте века османско управление имат дълбоки последствия за целия регион и Албания не прави изключение. Въпреки своето историческо минало, събитията от 1989 г. заварват Албания неподготвена за предстоящите и неизбежните промени. И въпреки това „Страната на орлите“¹ успява да тръгне по пътя на демократичните преобразования и може да бъде пример за редица държави в преход. Според директора на албанския Институт за

¹ Албанците наричат страната си *Шинтерия*, което означава „земя на орлите“. Двата орела са изобразени и на знамето на страната.

регионални прогнози Коча Данай създаването на велика албанска държава² е от полза за стабилността и развитието на Балканите и за окончателното решаване на албанския въпрос. По време обаче на комунистическия режим Албания не членува във Варшавския договор³ и по това време перспективи за „Велика Албания“ не са обсъждани. Факт е, че терминът съществува още от 1941 г., когато след капитулацията на Югославия и Гърция⁴ преобладаващата част от албаноезичните територии са обединени в една, както я нарича Серж Мете⁵, „марионетна“ „Велика Албания“ под контрола на Италия (прелюдия към балканската кампания е италианската инвазия в Албания, довежда до италианска окупация на Албания). Много албанци считат, че площта на възникналата през 1912 г. албанска национална държава е само половината от това, което е трябвало да бъде. В този ред на мисли идеята за „Велика Албания“ не изключва периферията от днешните Косово, Западна Северна Македония, части от Сърбия и Черна гора, а напротив, това прави въпроса още по-актуален, тъй като ще бъдат разгледани и причинно следствените връзки на Албания с изброените по-горе държави, включени в пределите на „Велика Албания“. Този дисертационен труд изследва идеята за „Велика Албания“, която включва както Република Албания, така и части от съседните страни, населени с етнически албанци. Терминът „Велика Албания“ следва да бъде разбран и като усилието за присъединяване на всички области с преобладаващо албанско население към територията на Република Албания. Настоящото изследване разглежда термина „Велика Албания“ и в двата аспекта и поставя акцент и върху въпроса как идеята за „Велика Албания“ се развива и влияе в регионален и международен план и особено възгледите на съседните страни и тези с членства в НАТО и ЕС.

Темата се разглежда и от гледна точка на това, че за разлика от останалите народи на Балканите, албанците нямат славянски субстрат и претендират, че са единствени автентични

² Албанска идея за обединяване в самостоятелно държавно формиране на всички територии, в които албанският етнос е преобладаващ.

³ *Варшавският договор* или официално Договор за приятелство, съдействие и взаимопомощ е основата на военно-политически съюз на социалистическите страни в Европа, наречен Организация на Варшавския договор (ОВД). Народна социалистическа република Албания се оттегля през 1961 г., заради идеологически разлики, официално напуска 1968 г.

⁴ *Балканската кампания* е настъпателна операция на Тристранния пакт на Балканския полуостров, продължила от октомври 1940 до юни 1941 година и завършила с окупацията на Югославия и Гърция.

⁵ *Серж Мете* е френски автор и университетски преподавател по икономически науки.

наследници на илирите⁶. В този ред на мисли интерес предизвиква и въпросът за основополагащите митове и славни предци на албанците. Митичният характер на пеласгите⁷ засилва усещането, че албанският етнос принадлежи на един много древен народ. Именно тази претенция на албанците, че са единствени потомци на илирите, предизвиква интерес, заради това, че илирите, така както и гърците, са индоевропейски пришълци, а албанският език не е категоризиран в нито една индоевропейска езикова група и се характеризира като европейски език с особен статут, така както и гръцкият език.

Актуалността на дисертационния труд се определя и от факта, че на **12 октомври 2017 г.** българското малцинство е официално прието от албанското правителство. Българи и албанци съжителстват на Балканите над 13 века. Отношенията обаче между тези два народа все още не са изследвани достатъчно добре и идеята на дисертационния труд е да изследва точно формирането на българското малцинство в Албания. Да проследим развитието му през вековете, връзката с албанския етнос, както и съвременното състояние на българското малцинство на територията на албанските земи. Албанските земи не правят изключение и заселването на южните славяни в днешна Албания става тогава, когато и заселването из останалите части на Балканския полуостров. Първото значително славянско нашествие, отбелязано от хронографите, е през 548 г., когато славяните достигат адриатическия град Епидамн⁸. Като в края на VI век славяните превземат цяла Южна Гърция. Един от най-ключовите моменти за формирането на днешното българско малцинство в Албания е периодът на разширяване на границите на Българската държава до Адриатическото крайбрежие. Още около средата на IX век под българска власт попадат западните части на днешна Северна Македония и цяла Южна Албания – райони, населени със славяни. В дисертационния труд подробно се разглежда историческото развитие на славяните, като особено внимание се отделя на владетели като Цар Симеон, Цар Самуил, когато е бил периодът на най-голямото териториално разширение на Първото българско царство в земите на днешна Албания. Интерес за българското население и българските села представлява и периодът между създаването на Албанската държава (28 ноември 1912 г.) и

⁶ *Илирите* са индоевропейски племена, населявали западния дял на Балканския полуостров през Античността от 2 хилядолетие пр.н.е.

⁷ Пеласгите са палеобалкански племена, считани за най-старите жители на Южните Балкани, които според древногръцките автори са народът, обитавал и териториите на Древна Гърция преди елините.

⁸ Първото древногръцко име на днешния гр. Дуръс.

навечерието на Втората световна война, когато в границите на Албания, очертани след множество мъчителни преговори, влизат и късчета от територията на България, които тогава са смятани за етническо и културно-историческо пространство на страната ни, в това число: Голо Бърдо, Мала Преспа, Поле. Този дисертационен труд се явява като важна част от политиките и научните изследвания за защита на българските национални интереси и на съзнанието на етническите българи, които са извън пределите на страната. В съвременното ни историческо развитие фактите показват, че усилията на българската държава, насочени към защита на българите в „Страната на орлите“, за подпомагане на тяхното културно развитие, датира от есента на 1913 г. През април 1914 г. се установяват официални дипломатически отношения между България и Албания.

Албания и албанският етнос стават все по-актуални сред европейските си съседи поради желанието им да се присъединят към Европейския съюз и по отношение на Косовския въпрос – тема, засегната по време на историческата срещата на върха ЕС – Западни Балкани, проведена на 17 май 2018 г. в град София. В доклада⁹ си за Западните Балкани, Европейската комисия препоръчва започване на преговори за присъединяване на Република Северна Македония и Албания. Препоръката е важна стъпка към осъществяване на амбицията за присъединяване на Западните Балкани към ЕС.

В дисертационният труд албанският етнос е разгледан основно на територията на съвременна Албания, но в исторически план сме взели в предвид, териториите заселени с етнически албанци, които по различни политически причини днес са извън пределите на съвременната албанска държава. Тези ареали, в които етнически албанци ги населяват от векове и съставляват над 50 % от цялото население (вж.фиг.1) ние включваме в термина „исторически“ албански земи.

Цел, обект, предмет, задачи на изследването

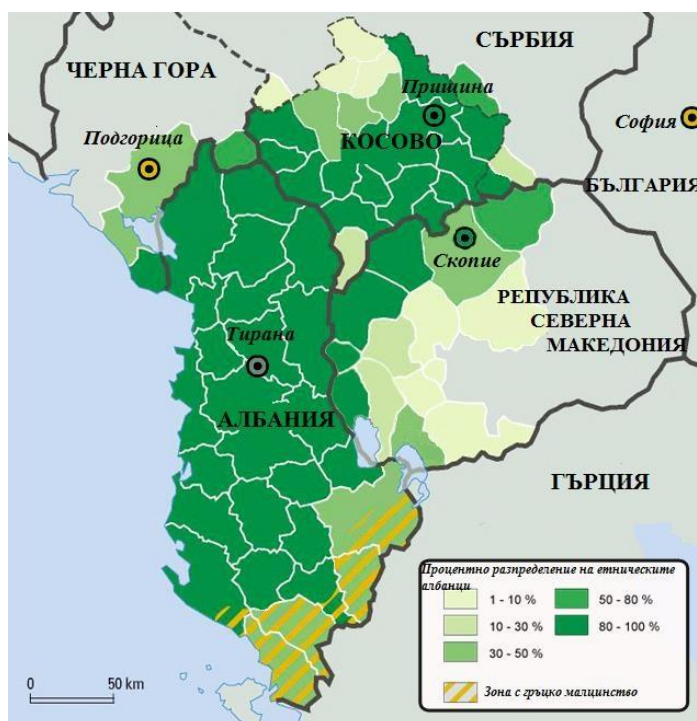
Обект на изследване в настоящия дисертационен труд е **албанският етнос** на територията на днешна Албания, но и на съседните държави в териториалния обсег на историческите албански земи заселени и днес преобладаващо с представители на албанския етнос. Фокус се явява етнокултурната цялост и специфика на албанския етнос. Обект на изследването е и българското малцинство на територията на Албания, което започва да се

⁹ Допълнително информация за срещата проведена на 17.05.2018 г. в София и още доклади, може да се прочетат тук: <https://www.consilium.europa.eu/bg/meetings/international-summit/2018/05/17/>

формира през Средновековието, когато на няколко пъти при цар Симеон Велики, при цар Самуил и при цар Иван Асен II България владее земите на предците на днешните албанци.

Целта на дисертационния труд е да бъде изяснено формирането, развитието и териториалното разпространение на албанския етнос от древността до наши дни в границите на историческите албански земи (фиг. 1). Цел на анализа е и изясняване на съвременното състояние на българското малцинство на територията на днешна Албания и етнокултурните му връзки с България.

Предмет на изследване на дисертационния труд е формирането и развитието на етнокултурната идентичност и специфики на албанския етнос, както и причините, довели до разкъсването му в няколко съседни държави на Балканския полуостров. В дисертационния труд хронологично и хорологично се разглежда състоянието на албанския етнос от неговото формиране до наши дни. Акцент в дисертацията е и геополитическата идея за „Велика Албания“, както и предизвикателствата, които тя поставя пред етническата и религиозна стабилност на Западните Балкани. Взаимоотношенията между българското малцинство и титулния албански етнос в Албания, също са предмет на изследване.

Фигура 1. Разпределение на етническите албанци в етнокултурното пространство, определяно като „Велика Албания“ към началото на XXI век (териториите, в които

албанският етнос повече от 50 % се приемат като исторически албански земи);

източник: <https://www.reddit.com/>

За постигането на основната цел е необходимо изпълнението на следните основни и съпътстващи **задачи**:

- 1) Извършване на **Геодемографски анализ** на формирането, развитието и съвременното състояние на албанския етнос;
- 2) Изследване на съвременните **етнически и политически процеси** при албанския етнос в историческите албански земи;
- 3) Анализ на **етнорелигиозната идентичност на албанския етнос** (изясняване на османската идентичност и защо албанците, които са на религиозния кръстопът – източно православие, католицизъм и мюсюлманство – приемат и запазват исляма за своя религия, дори и по времето на атеистична Албания);
- 4) **Установяване границите и изясняване претенциите** на „Велика Албания“, както и произтичащите от това заплахи за етнополитическата стабилност на Западни Балкани;
- 5) **Геодемографски анализ** на българското малцинство в съвременна Албания и възможностите за интензифициране на връзките му с България, както и провеждане на анкетно проучване за установяване на неговите нагласи.

Приложените методи в настоящия дисертационен труд са широко използвани в науките за Земята **емпирични** методи, а също така и **теоретични** методи. В началото на разработката използваме **описателния** метод, който е част от емпиричните методи на изследване. Целта на описателния метод е да има структурирано и детайлно описание на обекта на изследване. В дисертационния труд се използва и анкетен метод, като е проведена анкета сред етническите българи, живеещи на територията на днешна Албания. Също така са направени и интервюта на българо-албанци, живеещи и работещи на територията на Република България и на българи, които работят за социално-икономическото развитие на българското малцинство в Албания. Всички посочени по-горе са обект на научното изследване. Като част от емпиричните методи, значително място в дисертационния труд заема **сравнителният** метод, който е приложен за сравнение на етнокултурната

идентичност на албанския етнос по време на неговото формиране, развитие и съвременно състояние. Чрез този метод се сравнява сложното етнополитическо развитие на Албания по време на Първата световна война (ПСВ) и Втората световна война (ВСВ). Не на последно място чрез сравнителния метод се обръща внимание на формирането, развитието и съвременното състояние на българското малцинство в Албания. Общонаучният метод на **анализ и синтез** е използван в дисертационния труд за анализиране и обобщаване на информацията от използваните литературни източници. Основна цел в използването на този метод е да разкрие сложните взаимовръзки между етнокултурната идентичност на албанския етнос в границите на историческите албански земи. Чрез метода се анализира съвременното състояние и бъдещето на региона, попаднал като обект на изследване в дисертационния труд. **Качественият метод на анализ** е използван за конкретни случаи – *case study*. **Пространственият анализ** е приложен, за да проследи социално-икономическите показатели и демографското състояние в отделни територии, а по-специално в обхвата на т.нар. „Велика Албания“. Чрез **дедуктивния** метод е осъществено преходно преминаване от общи съждения към частни такива. Чрез логически изводи се достига до нови съждения и прогнози за бъдещето на етнокултурната идентичност на албанския етнос. Методът е употребен като инструмент за логическо подреждане на теоретичните знания. Друг метод, използван в дисертационния труд, е **историческият**. Чрез него е изследван конкретният процес на развитие на албанския етнос от историческото му минало до наши дни, преминавайки през времето на илирите и османското нашествие и достигайки времето на независимост и съвременно състояние. Съществена роля в настоящия труд заема и **картографският** метод, прилаган за визуализиране на получените в хода на изследването резултати, свързани основно със съвременното разпространение на българското малцинство на територията на днешна Албания. Този метод дава ясна визуализация на проучените данни. Съвременната географска наука има силно изразен аналитичен и конструктивно-прогнозен характер. Това е предпоставка за използването на **анкети и интервюта**, чрез които да се изяснят нагласите на българите, живеещи на територията на Албания.

ГЛАВА ПЪРВА

ФОРМИРАНЕ НА ЕТНОКУЛТУРНАТА ИДЕНТИЧНОСТ НА АЛБАНСКИЯ ЕТНОС

I.1. Етнически категории и процеси.

Какво представлява национализмът като явление? Кога и как се появява? Какви са неговите белези и характеристики и какво следва да се разбира под понятието *национализъм*? Всички тези въпроси пораждаат след себе си още логически питання като например, какво е *етнос* и *етническа група*? Какво е етническо самосъзнание и при какви условия се наблюдава? Какво сама по себе си е *нацията* и редица други въпроси, на които няма еднозначен отговор, но ние ще се опитаме да разгледаме. От друга страна *етногеографското* познание се заражда още в древността. Названието му произлиза от научното познание от три гръцки съставки: „етнос“ (народ), „гео“ (земя), „графос“ (описание). В буквален превод Етнография означава описание на народите на Земята. (Славейков, 2006).

Според Върбан Тодоров (2000) в англоезичните страни под национализъм се разбира най-общо всичко, което има отношение към етноса и етническата общност, националното съзнание, нацията и нейното развитие, появата и развитието на националната държава, националните движения на определен народ или паннационалните движения, които раздвижват и обхващат по-големи общности от хора (фиг. 1). Според Тодоров (2000), когато се използва понятието национализъм, почти винаги му се приписва един по-скоро негативен оттенък (фиг. 2). Обратно, за периода до създаването на националната държава в употреба са въведени термини като национално пробуждане, национално възраждане, национално съзнание, националноосвободително движение и др., които се възприемат в техния позитивен смисъл и имат конструктивно значение.

Фигура 1. Схематично представяне на структурата на национализъм според англоезични автори.

Фигура 2. Схематично представяне на структурата на национализъм според автори от Югоизточна Европа.

Анализирайки поотделно етнически категории или йерархични нива на човешката идентичност, се спираме на най-устойчивата такава – „етноса“ . Терминът е със старогръцка основа и означава най-общо група от хора с общ произход. Някои автори разглеждат етноса като социална група, която в общественно-политическото си развитие стои преди племето, а други го поставят между племето и народа. Съветски учени например разглеждат етноса и етническите характеристики по-скоро като непроменливи в историческо развитие величини, докато някои американски изследователи го определят като социална общност, обединена от общи белези, която подлежи на промяна и слага равен знак между етноса и етническата група (Тодоров, 2000). Според Бърдаров (2012) основният отличителен белег на етносите е матерният език, който ги различава едни от други и присъства във всяка една етническа класификация. на етносите. Етносът е най-устойчивата човешка идентификация, надживява сруването на империи, многонационални държави, икономически и политически системи и съюзи. Значението на матерния език обаче не трябва да се абсолютизира като отличителен белег за етноса тъй като има и изключения.

Според Надежда Илиева (2010) понятието етнос има гръцки произход и в превод означава „народ“. В етнографската литература терминът етнос се употребява като социална категория, който представлява общност от хора, живеещи на определена територия и се отличава от други общности по езика, културата, бита, самосъзнанието и др. Съществуват и автори (Гумилъв, 1993, 1989 и др.), които обаче приемат етноса не за социална, а за биологична категория, възникнала в резултат на адаптацията на хората към отделни ландшафтни условия.

Според Тодоров (2000) особено интересни са дебатите по основния въпрос за ролята на държавата (националната) в националноформиращите процеси. Ако в редица западни страни развитието на държавата и нацията съвпадат в исторически план и оттук терминът нация придобива по-скоро държавно-политически смисъл, то в Централна и Източна Европа формирането на нациите предхожда създаването на съответните им национални държави и нацията се разглежда предимно в етнически смисъл (Тодоров, 2000). Според Надежда Илиева (2013) под понятието **етническа група** се разбира част от етнос, която живее на територията на друга държава в обкръжението или в състава на други етноси, отличаваща се с редица специфични елементи на културата, езика, единно етническо самосъзнание на индивидите, влизащи в нея. Хората, които образуват етническите групи, са обикновено

двуезични и дори многоезични. Тя трябва да бъде разглеждана в исторически план поради нейната динамичност в развитието ѝ.

По отношение на етническите признаци, според Надежда Илиева (2013) съществена черта на всеки етнос е значителната устойчивост на признаците, които го определят. Всеки етнос се характеризира с определено вътрешно единство и със специфичните си черти се отличава от другите етноси и именно тези черти е прието да се наричат етнически признаци (език, култура, религия, общ произход, обща територия, сходни черти в поведението и др.)

Според Бромлей (1976) отличителните признаци на етноса могат да бъдат само онези черти на културата, които са общи за този етнос. Тези черти той нарича активни, а останалите – пасивни. Авторът посочва, че традиционната култура съсредоточава най-характерните свойства на етноса.

В исторически план осъзнаването на албанците, че са нация, настъпва по-късно и бавно, в сравнение с останалите европейски народи. Поражда се едва към средата на XIX век с първите наченки на културно движение – „Национално възраждане“.

I.2. Зараждане на албанско-етническо самосъзнание и генезис на етнонима „албанци“

Когато става въпрос за произхода на албанците, те подчертават древното си присъствие на Балканите. Именно сред балканските народи се наблюдава една тенденция за търсенето на предците в колкото се може по-далечната история. В случая с албанците такава история се явява връзката им с предшественици като *пеласгите*, *илирите*, *дарданите*. Като палеобалканско племе се считат пеласгите, които от своя страна се явяват и най-старите жители на Южна Европа. Безспорен е фактът, че илирите са общоприетите предци на днешното албанско население. Те са индоевропейско племе, което населява Западните Балкани през Античността от 2 хилядолетие преди н.е. Дарданите или дарданците са племе от илирийско-тракийски произход. С траките ги свързва обстоятелството, че част от тях са населявали земите около Дарданелите и са взели участие в Троянската война. Свързани са и с античните историко-географски области Мизия и Дакия. Дарданите населяват в по-голямата си част областта на и около днешно Косово.

Най-ранната и най-продължителна епоха в развитието на човечеството е старокаменната епоха (палеолит). Следи от средния и късен палеолит (приблизително 100

000 – 10 000 г. пр. Хр.) са открити в пещерата „Св. Марина“ в околностите на днешна Саранда, както и по склоновете на планината Дайти. Новокаменната епоха (неолит) носи със себе си многобройни находки, онагледяващи и начина на живот на древните народи по земите на днешна Албания. Особено характерни и богати са находките от средния и късен неолит край Корча и Колоня (Югоизточна Албания). При смесване и сливане на автохтонното население (пеласгите) и новопоявилите се на Балканския полуостров маси население от индоевропейски произход, се формира един самостоятелен етнос, който участва в голяма степен в сформиранието на етнокултурната идентичност на албанския етнос – *илирите*. Не са малко споровете, доколко илирите са в основата на албанския етногенезис, но археологически и лингвистични изследвания дават не малко основания „*илирийската теория*“, която е сред най-популярните на т.нар. „*автохтонна теория за произхода на албанците*“, да изглежда достатъчно убедителна. Цялостното обществено, стопанско и културно състояние на илирите до голяма степен е повлияно от мощната цивилизация на антична Гърция.

I.3. Българските завоевания в Албания по време на Първата и Втората българска държава. Състояние на българското малцинство по тези земи.

Днешните албански земи попадат в обсега на Първото българско царство през IX век. Още при управлението на хан Пресиян (9 век – 852 г.) – управлявал Първата българска държава от 836 до 852 г. невъзможността на Византия да окаже сериозен отпор, осигуряват на българите безпроблемното разширение на земите им на югозапад. За няколко години в пределите на българската държава са включени Централна и Западна Македония, областта между горното и средното течение на Вардар и Черни Дрин, а също и Косовско поле и земите, граничещи с Охрид и Прилеп (*БАН, История на България, Том 2, 1981*). В началото на X век, когато българската държава е приела вече християнската вяра, цар Симеон I (864 – 927 г.) завладява териториите по Адриатическото крайбрежие и областта Драч (град Дурьс, днешна Албания). Градът се превръща във важна византийска база в западната част на Балканите за осъществяване на контрол и интервенции в съседните земи. Това е втората подобна база след Солун, а за българските владетели Драч е пристанище от особена важност и богат търговски център. По време на краткото му българско управление при цар Симеон тук се установява и българската аристокрация. Присъствието на българи в града и района

вероятно се е съхранило до идването на османските турци, тъй като сведения сочат, че те възприемат името на града именно от българската му форма – *Драч*. В началото на XI век обаче България за близо два века губи политическата си независимост и в битка при Белиград (днешен Берат, Южна Албания) бива победена от Византия. От 1018 г. Източната римска империя възстановява господството си над териториите с албанско население.

През XII век положението във Византийската империя става все по-напрегнато. Сериозно се влошава външнополитическото ѝ положение. Империята губи своята мощ и влиянието си както над малоазиатските си земи, така и над югозападните райони на Балканския полуостров. През 1230 г. по времето на Цар Иван Асен II земите на Второто българско царство се разширяват отново до Адриатическо море, като завземат северните територии на Епир и днешния албански град Дуръс влиза в състава на българските земи. От всичко казано дотук става видно, че политическото развитие в албанските територии от заселването на славяните до османското нашествие или най-общо казано от V до XIV век е твърде динамично и сложно. Византийското господство се характеризира с най-дълъг и всеобхватен период от време, нарушен единствено по-продължително от българската държава. В тези албански земи по различно време се кръстосват и интересите на Сърбия, Епирското десподство, Анжуйското кралство и Венецианската република (Бобев и Кацори, 1998).

ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА ПЪРВА:

- Етносът е най-устойчивата човешка идентификация, надживява сриването на империи, многонационални държави, икономически и политически системи и съюзи.
- Народностното име на албанците се появява и утвърждава през XI – XII век;
- Завоеванията по време на Първата и Втората българска държава, считаме като началното формиране на съвременното българско малцинство по териториите на днешна Албания;

ГЛАВА ВТОРА

РЕЛИГИОЗНИЯТ И КУЛТУРНИЯТ ФАКТОР И ОФОРМЯНЕТО НА АЛБАНСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ В ПЕРИОДА НА ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ

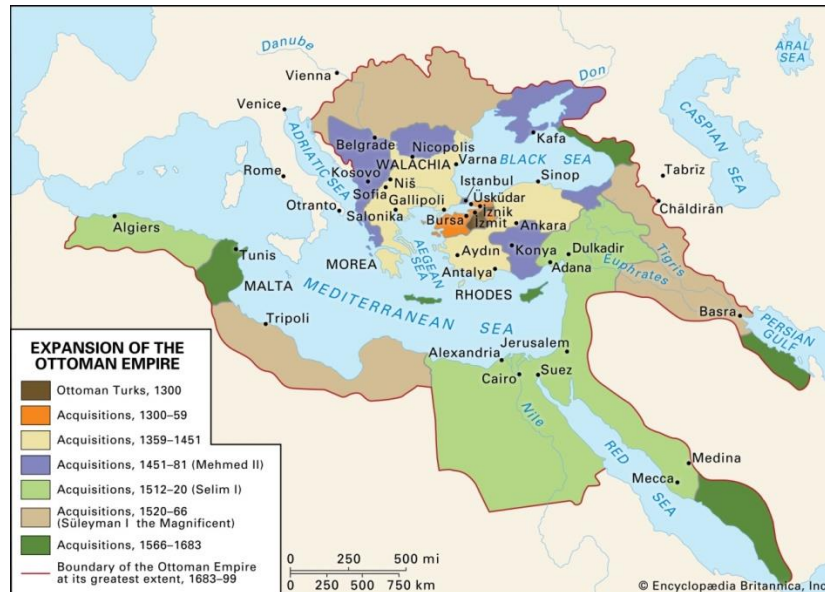
II.1. Идентичност на албанците и съпротива срещу Османската империя.

Скендербег – символът на албанците.

В края на XIV и началото на XV век османското нашествие на Балканския полуостров вече заплашва и населените с албанци територии. Османската победа при Косово слага силен отпечатък върху съдбата на Балканския полуостров за петстотин години. Постепенно в албанското общество път си пробива идеята, че липсата на единство е главната причина за налагането на чуждата власт. През 40-те години на XV век мисията на обединител и водач на общата борба поема Георг Кастриоти – Скендербег, който и до днес остава най-ярката фигура в албанската национална история. Получава тюркоезичното си име Искендер¹⁰ (откъдето по-късно произлиза и Скендербег). Най-значителното постижение на Скендербег е неговата способност за пръв път да събере различните албански племена заедно, в една сила, способна да възпре османското напредване към Адриатика и Италия.

Към края на XV и началото на XVI век, османската държава, освен че включва в състава си и албанските земи, завладява огромни територии от Балканския полуостров и дори по-дълбоко в европейския континент, в полуостров Мала Азия и Арабския полуостров изток, Северното Черноморие (полуостров Крим), а малко по-късно в границите ѝ влиза и цяла Северна Африка (фиг. 3). Завладените при османското нашествие албански земи са включени в шест санджака от Румелийското бейлербейство и това са Шкодра, Дукагин, Вльора, Делвина, Елабасан и Охрид, като в някои от тези области населението не е само албанско - такива са например Охрид и Шкодра.

¹⁰ С името „Искендер“ от арабски, са наричали Александър Македонски. Думата е нарицателно на „Велик“. Значението на това име е свързано с личността на великия воин и отношението на арабите към него. Затова Искандер е защитник на хората, победител, винаги печеливш, пионер, силно волеви човек. Същите ценности, които гърците поставиха в името на Александър.

Фигура 3. Териториално разпределение и граници на Османската империя 1300 – 1683 г.

Източник: (Encyclopædia Britannica)

II.2. Постепенна ислямизация на албанците – фактори, причини, последствия

В периода XVII – XIX век настъпва истински бум в настъпването на ислямското вероизповедание. През XVII век мюсюлманското население в албанските земи надхвърля 30%, в началото на XIX век достига около 50%, а при възстановяването на албанската държава в началото на XX век е приблизително 70%. Подобна е ситуацията и в Косово, където албанският етнически елемент вече е преобладаващ. Преди османското завоевание южните албанци (тоските) са православни и под върховенството на Цариградската патриаршия. Северните албанци (геги) са католици и се намират под духовната юрисдикция на римския папа. Интересен е фактът, че ислямската религия намира почва сред албанското население, което се отличава със слабата си религиозна привързаност.

Стремещът на султанската власт да приобщи албанското население по пътя на тяхното ислямизиране е много силен. От стопанско естество е основната причина за масовото възприемане на мюсюлманската религия сред албанците. Данъкът „джизие“, плащан от „неправоверното“ население на империята, нараства многократно и се превръща в непосилно бреме. Именно тук съществува и един много важен детайл – сумата на общите налози за отделното село или район не се променят и с преминаването на част от живеещите

в него към исляма, задълженията на немюсюлманите неимоверно много се увеличават. Това е и основният аргумент за всеобхватната промяна на вероизповеданието. Непременно трябва да се отбележи, че ислямизирането на албанското население, носи до голяма степен формален характер, тъй като криптохристиянството, или тайното изповядване на старата вяра, е широко разпространено явление. Наред с мюсюлманските традиционни празници са се отбелязвали и Рождество и Възкресението на Исус Христос. Религията не се оказва и пречка за масовото осъществяване на смесени бракове, а статутът на жената в семейството и обществото остава непроменен. Съществена роля за разпространението на исляма в Албания има и това, че районът на Елбасан става център на бекташийската мюсюлманска секта, а тя придобива силно влияние, както в други области, така и в Косово. Като заключение може да се каже, че ислямизацията донася негативни последици за албанското население, тъй като тя затруднява и ограничава контактите с другите балкански народи под османска власт и превръща албанците в своеобразни „съюзници“. Най-важно обаче се оказва това, че промяната на религията сред мнозинството от албанците не накърнява чувството им за народностна принадлежност, което позволява, макар и със закъснение, тяхната нация да се формира и да се извърви трудния път към освобождението.

II.3. Зараждането на албанската културна идентичност

Културното развитие на албанците е силно ограничено по време на османското управление и това от своя страна има логическото обяснение – по време на османско владичество много от етническите албанци са финансово обезпечени и за тях на този етап не било от особена важност формирането на културната им идентичност. Никъде не се преподава на албански език, за този период от време липсва и стандартна албанска азбука. В малкото училища по тези територии се преподава на турски, гръцки и дори на италиански език. Книги на албански не се намират. Тук седи въпросът, защо Османската империя се противопоставя на използването на албанския език в училищата, а толерира в регионален аспект езиците на други националности. За отговор на този въпрос считаме, че основната причина е именно забавянето на албанското самосъзнание и блокиране на развитието на албанската културна идентичност.

Албанската етнокултурна идентичност се формира през XIX век, но основите ѝ са положени още в древността. Върху културното развитие на албанския етнос оказва влияние

не само годините на Османска инвазия. Археологически проучвания позволяват да се смята, че влиянието на гръцката култура и по-специално елинизацията е също много силно в илирийските царства. Албанската културна идентичност е повлияна както от византийци, гърци така и от римляните. Върху културната идентичност влияние оказват много и различни фактори, свързани с историческото минало на страната и стратегическото и географското местоположение в западната част на Балканския полуостров.

II.4. Българите по албанските земи по време на възникването и развитието на албанското национално освободително движение и първите години на независима Албания

Статистическите проучвания в Османската империя се правели и въз основа на етническата принадлежност на населението. В повечето случаи българите са разграничавани от етническите албанци по това, че голяма част от тях са източноправославни. По същия начин на разграничаване за някои райони е въведена употребата „помаци“. По този начин османската администрация признава, че независимо, че това население е мюсюлманско, то е различно от останалите мюсюлмани. Тук става въпрос за българи, които говорят на български, спазват всички традиции, характерни за този народ, но са приели исляма за своя религия. Тук вече следват статистика, за които водещо е езикът, а не религията (Ташев. С., „Българските общности в Западните Балкани“ Том 1, стр. 42). Според В. Кънчов¹¹ (1862 – 1902) основният етноопределящ белег е езикът, а не религията. За него помаците са българи мохамедани, а не турци, а българоговорещите привърженици на Цариградската патриаршия са българи, а не гърци. Недостигът на статистическата информация, идваща от В. Кънчов е, че тя се позовава основно на наблюденията му по географските граници на областта Македония.

През 1905 г. Димитър Мишев, секретар на Българската екзархия, имащ псевдонима Бранков, издава книга в Париж на френски език, която книга се явява третата подробна българска статистика към 1902 г. Тя обхваща само селищата в района на Западна Албания и областта Македония само с християнско население. Това е причината статистиката да не

¹¹ Васил Кънчов е бил учител в българските училища в Солун и Сяр, а от 1894 до 1897 г. е главен училищен инспектор към Българската екзархия в Македония. Той пътува и събира огромна по обем статистическа информация за населените места в Македония и за техния етнически и религиозен състав.

е пълна, тъй като тя не включва и големият брой за това време българи с мюсюлманско вероизповедание. От статистическите данни на Бранков се стига до извода, че в периода от 1897 – 1902 г. са настъпвали промени, породени от миграционни вълни на българското население, което от своя страна потвърждава нестабилността на демографското развитие на християнското население в Османската империя. Подробна е статистиката на българското население в областта на Мала Преспа, която прави Георги Трайчев (1869 – 1943). Според нея, в навечерието на обявяването на независимостта на Албания в района на Мала Преспа, Голо Бърдо и Корча има 27 селища, в които живеят 6751 българи християни. От тогава до днес, районът на Мала Преспа е с най-много българи християни, отколкото която и да е друга област, населена с етнически българи. Резултатите от проведената научна експедиция на Стефан Младенов (1880 – 1963 г.), показват, че през 1916 г. в деветте български села, които са част от Кукърска Гора има общо 628 къщи (Ташев. С., *“Българските общности в Западните Балкани”* Том 1). Можем да обобщим въз основа на казаното и анализиранияте статистически данни за този период от време, че общият брой на българите в селищата Кукърска Гора, Полето, Голо Бърдо, Мала Преспа и Корченско в навечерието на обявяването на независимостта на Албания и които след 1913 г. влизат в нейния състав, е 17 155 души, от които 40,9 % са християни и 59,1 % са мюсюлмани.

ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА ВТОРА:

- Османският период влия силно върху етнокултурната идентичност на албанския етнос и неговото национално единство;
- Ислямизацията на албанския етнос е постепенна и основен фактор се явява социално-икономическото положение на населението;
- По време на възникването и развитието на албанското национално освободително движение се оформя локализирането на етническите българи в трите характерни и за днес района – в областта Мала Преспа, Голо Бърдо и Гора.

ГЛАВА ТРЕТА

СЪВРЕМЕННИ ЕТНОПОЛИТИЧЕСКИ ПРОЦЕСИ В ИСТОРИЧЕСКИТЕ АЛБАНСКИ ЗЕМИ.

III.1. Сложното етнополитическо развитие на Албания като самостоятелна държава до Втората световна война.

За Албания периодът от 1912 г. до италианската окупация е сложен. През лятото на 1912 г. На 28 ноември 1912 г., в разгара на Балканската война, когато на албанска територия има сръбско, гръцко и черногорско присъствие, е свикано Национално събрание във Вльора, което официално обявява създаването на независима държава. Сключеният на 30 април 1913 г. Лондонски мирен договор, който оформя резултатите от Балканската война, третира и съдбата на Албания. Възникналите спорове около границите и претенциите на съседните държави обаче не позволяват окончателното му разрешаване. Шестте европейски Велики сили – Великобритания, Франция, Германия, Австро-Унгария, Италия и Русия - в крайна сметка поставят новата държава под своя закрила, без обаче да са единни по въпроса за бъдещите ѝ граници. Така се стига до идеята за албански монарх, който да въдвори ред в Албания. Монархията не съществува дълго.

По време на Първата световна война, Албания се намира в състояние на политическа анархия. Трудно се намира конкретно обяснение в историческата литература за видимата невъзможност на албанците да съществуват в отделна собствена държава.

III.2. Социализъм, оформяне на албанско национално самосъзнание и идеи за обединение на албанските етнически територии в рамките на „Велика Албания“

По време на социализма се оформя националното самосъзнание и идеите за обединение на албанските етнически територии в рамките на „Велика Албания“. Периодът на доминиращо съветско икономическо влияние в Албания започва през септември 1948 г., когато е сключено първото съвместно икономическо споразумение, допълнено по време на посещението на Енвер Ходжа в Москва през 1949 г. Албанският режим се сблъска с най-трудните вътрешни ситуации от всички социалистически държави заради относително

изостаналите условия и нисък стандарт на живот. Първоначално режимът на Ходжа има за цел да намали влиянието на религията и църквата като цяло. По негово нареждане всички религиозни тела са поставени под пълния контрол на правителството. На 26 ноември 1949 г. е издаден закон, който изисквал всички религиозни общности да развиват сред своите членове чувство на лоялност към „народната власт“ и Народна република Албания. Енвер Ходжа превръща Албания в първата атеистична република в света и я поставя в пълната изолация от останалите страни.

Категорични сме, че управление на Енвер Ходжа има силно въздействие върху етнокултурната идентичност на албанския етнос. Повече от 40 години диктаторът управлява малката си държава, изолирана в своя отдалечен ъгъл на Балканите. Неговата сложна и противоречива личност повежда Албания по уникален и самотен път и оставя своя отпечатък върху всеки един аспект от албанския живот.

ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА ТРЕТА:

- Етнополитическото развитие на Албания като самостоятелна държава до Втората световна война се явява сложен процес;
- Политически прекараните граници на Балканския полуостров след разпадането на Османската империя пораждат мащабни демографски и политически промени и териториални претенции на държавите спрямо техните съседки, като това важи с особена сила за Албания;
- През ПСВ албанското население търпи различни окупации от италианци, сърби, гърци, българи, австро-унгарци и дори французи, което неминуемо оказва влияние върху етнокултурната идентичност на албанския етнос, но и доказва, че албанците съумяват да се запазят като народ със свои собствен език и култура;
- Управлението на Енвер Ходжа оставя белег и до ден днешен в културния и социално-икономически живот на етническите албанци.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

СЪВРЕМЕННО РАЗВИТИЕ НА АЛБАНИЯ, ВЗАИМООТНОШЕНИЯ С ОСТАНАЛИТЕ БАЛКАНСКИ НАРОДИ И ИДЕЯТА ЗА „ВЕЛИКА АЛБАНИЯ“

IV.1 Постсоциалистическо развитие на Албания – икономически затруднения и политически борби.

Процесите настъпили след 1989 г. в Албания са сходни с тези в останалите балкански страни и първите години на прехода се характеризират с истински сътресения в политическата, икономическата и социалната обстановка, както и с усилия за пълното им реформиране. Трябва да се отбележи обаче, че пред Албания стоят много по-сложни и задълбочени проблеми за решаване, предвид крайностите на тоталитарното управление на Енвер Ходжа.

След падането на Берлинската стена и краха на социализма в Европа Албания също бързо поема по пътя на демократизацията. През 1990 г. в Албания се появява първата независима политическа партия – Демократична партия на Албания (ДПА). Преминаването към многопартийна система е радикална промяна за политическата класа в Албания, за чието съществуване и правилно функциониране се изисква повече време от няколко месеца или години. Много от особеностите на политическия живот в Албания след 1991 г. могат да бъдат обяснени с липсата на политическа култура и на ограничения опит в създаването и управлението на политическите партии преди комунистическия режим. Политическият живот в Албания след 1989 г. може да бъде разграничен в два етапа. Първият (до 1992 г.) се характеризира с оставането на комунистическата партия на власт и с добре познатия и от други държави опит самата тя да се представи като инициатор и извършител на демократичните промени. Вторият етап се характеризира с управление на демократическите сили и практически пълно доминиране на ДПА в страната.

IV.2. Взаимоотношения на Албания с нейните балкански съседи и идеите за „Велика Албания“

Поради сложното си историческо развитие Албания винаги е имала трудни взаимоотношения със своите съседи. Те се усложняват още повече от факта, че страната представлява мюсюлмански остров в сърцето на православния балкански полуостров.

За да разберем сложността на взаимоотношенията на Албания със нейните съседи и специфичната самоидентификация на албанците трябва да се върнем назад в историята. Те са единственият етнос на балканите, който е пряк наследник на едно от автохтонните населения тук – илирите. Това ги поставя в специфично положение спрямо останалите балкански народи, които имат тракийско-елинска основа. Различното на албанците се увеличава и от факта, че за разлика от почти всички останали балкански народи (с изключение на Гърция) те не са достигнати от мащабната миграционна вълна на славяните при Великото преселение на народите. И през XX век макар, че е независима държава, Албания преминава през монархически период, италианска фашистка окупация, най-странният социалистически режим в света по времето на Енвер Ходжа и много трудното демократизиране след падането на берлинската стена.

Проблемът Косово и до днес е най-тежкият политически проблем на Балканите и реална заплаха от бъдещ конфликт. Като проблем ситуацията в Косово започва от 1913 г. и продължава до началото на 80-те години на XX век. Сърбите имат своето историческо право да претендират за тази територия тъй като те са първите, които я заселват. Албанците се появяват едва през XVII век, като първоначално по-големи групи са концентрирани в област Метохия, а сърбите се изселват от там след загубената от Австро-Унгария война с Османската империя. Територията на Косово е обхващала 4,26% от цялата територия на Югославия. В началото на 70-те години на миналия век етническите албанци са около 916 168 души. Броят на сърбите е 228 264 души, а 31 555 били черногорците. Погледнато в проценти – 73,7% от територията е била населена с етнически албанци, а 18,4% със сърби¹².

Съвременното състояние на Албания и Косово ни дава право да считаме, че за пореден път албанската нация е поставена пред предизвикателството да бъде разглеждана като една нация в две държави. След Албания и Косово, третата държава, в която етническите албанци представляват голям процент от малцинствата е Република Северна Македония. В нея албанците представляват между 25 и 30 % от около двумилionenното ѝ население. Тук можем да говорим за два коренно различни етноса в една държава.

¹² <https://www.cla.purdue.edu/si/Team1Reporte.pdf>; виж Hudson, K. Breaking, 66.

Неоспорим е фактът, че на Балканите винаги е съществувала идеята за величие. Доказателство за това е и Сръбският национален проект, какъвто се представя в средата на XIX век, чиято цел е да направи от Сърбия голяма държава, интегрираща всички славяни от региона. Още по-сложни са взаимоотношенията на Албания с бивша Югославия през XX век. Между разпадането на Османската империя и Втората световна война, Албания преживява много политически сътресения и няма нормални взаимоотношения със своята съседка. След Втората световна война, двете държави стават част от източния социалистически блок.

Албанците в Черна гора са около 8 % от населението, изчислявано на около 650 000 души, преобладават в някои селища край границата с Албания и по-специално в община Улцин. Тези албаноезични територии са онова което остава „от албанските земи“ в покрайнините на албаноезичното пространство след насилствените изселвания по времето на Берлинския конгрес (1878) и балканските войни в началото на XX век (Мате, 2007).

Взаимоотношенията на Албания с Гърция винаги трябва да се разглеждат през призмата на противопоставянето ислям – православно християнство. Между двете държави в исторически план съществува засилен антагонизъм, който не може да бъде преодолян и до днес, въпреки че много албанци понастоящем работят в южната си съседка, Гърция винаги е имала пренебрежително, подценяващо отношение спрямо албанците.

Днес повече от всякога Балканите имат полза да зачитат националните и културни идентичности на своите народи. Добросъседството и сътрудничеството между Албания и нейните съседни страни би следвало да бъде нейна водеща цел. Именно албанците и идеята за „Велика Албания“ биха могли да разпалят отново конфликт на Балканите, който няма да бъде в полза на нито една страна, тъй като във войната няма печеливш, а всички са губещи.

IV. 3. Българското етническо малцинство в Албания след 1989 г.

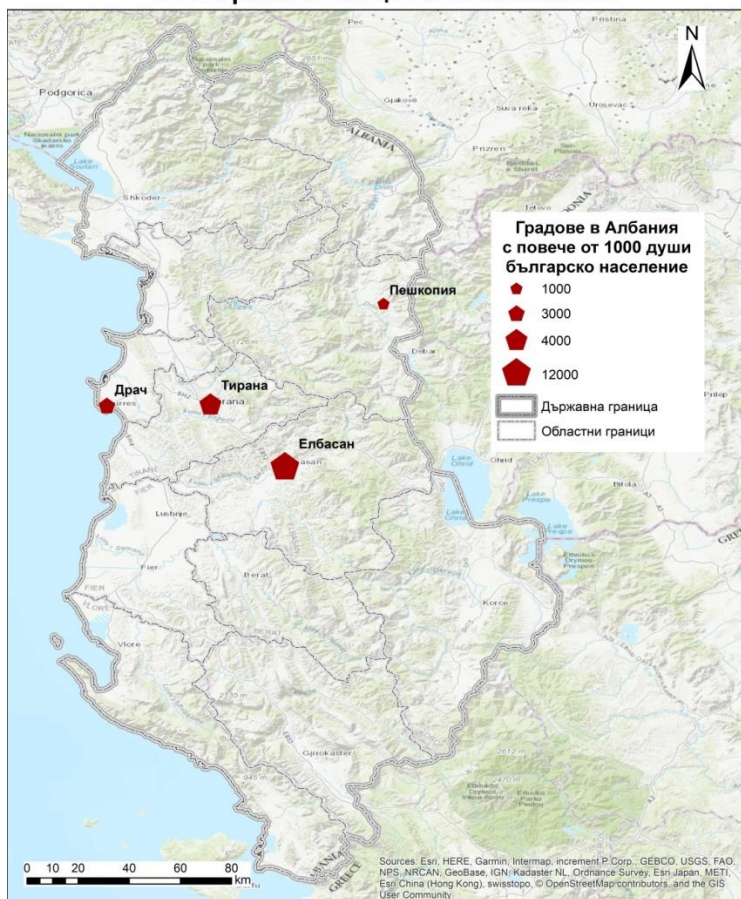
Демократичните промени в Албания след 1989 г. не водят до по-засилен интерес от страна на България към етническите българи на територията на трите области населени основно с българи - Мала Преспа, Голо Бърдо и Гора. Това което обаче се установява за този период от време е, че една част от населението са съхранили българското си самосъзнание и при контакт с тях се изявяват като българи. И въпреки, че през вековете България не забравя етническите българи на територията на днешна Албания, има сведения, че до 1944 г. Албания поддържа връзка с етническите българи живеещи на територията ѝ. Едва през

1981 г. при честването на 1300-годишнината на българската държава се появяват публикации, че в района на гр. Корча има сведения за наличието на българи. Това от своя страна допълнително обременява сложните взаимоотношения между Тирана и София през този исторически период от време и дава отражение върху взаимоотношенията им и след 1989 г. През 1991 г. българското Външно министерство вече води една целенасочена политика в посока засилване на сътрудничеството, особено важно с оглед на започналия разпад на Югославия и нарастващото напрежение на Балканите. Разменят се визити на високо ниво. През май 1992 г. външният министър на Албания Алфред Серечи е посрещнат в София от президента Жельо Желев, от председателя на парламента Александър Йорданов и от министър-председателя Филип Димитров. Следват посещения на български министри в Тирана и уреждането на двустранните отношения с редица спогодби. Важен жест от страна на Албания е отмяната на визите за гражданите от страните на Европейската общност, като към тях са включени и Турция и България. Така малко по малко с усилия от двете страни и благоприятното обстоятелство, че между София и Тирана не стоят нерешими спорове, на 14 февруари 1993 г. в албанската столица се стига до подписването на Договор за приятелство и сътрудничество между Република България и Република Албания от президентите Жельо Желев и Сали Бериша (първият некомунистически президент на Албания).

През 2017 г. в Тирана започва обсъждането на законопроект за защита на националните малцинства, като една част от авторите му предвиждат в групата на официално признатите национални малцинства да бъде включено и българското.

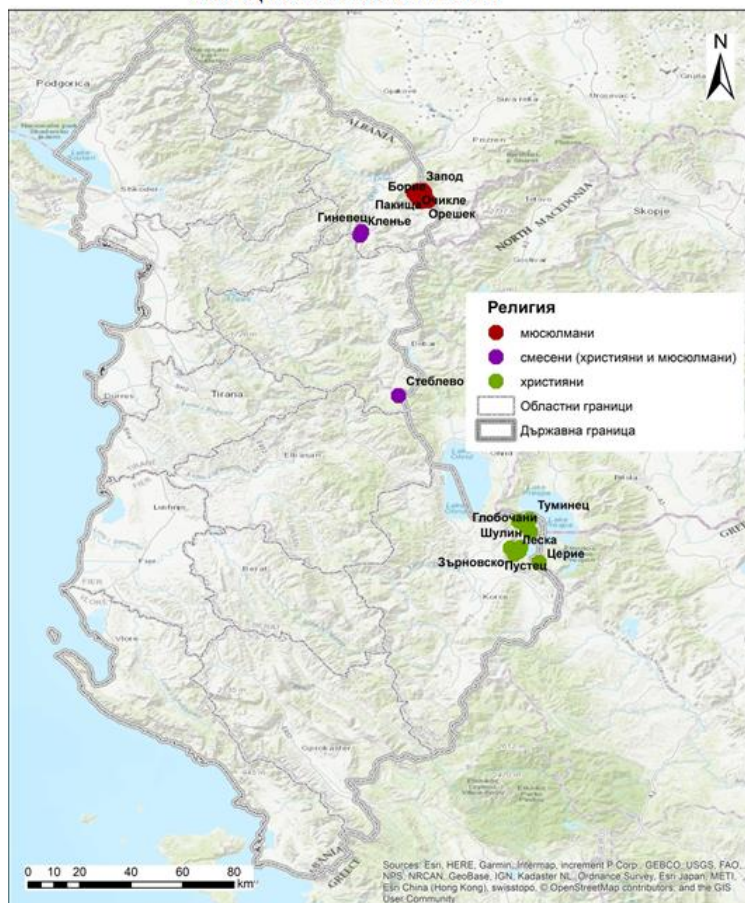
Българите в Албания са едни от най-древните задгранични наши общности. С официалното им признаване за малцинство през 2017 г. се полагат основите на едно съвременно сътрудничество между Албания и България. На базата на нашите изследвания и анализи разработихме три авторски карти в ГИС формат за териториалното разположение и религиозните характеристики на българското малцинство в Албания (фиг. 4, 5, 6) .

Териториално разположение на българското малцинство в Албания

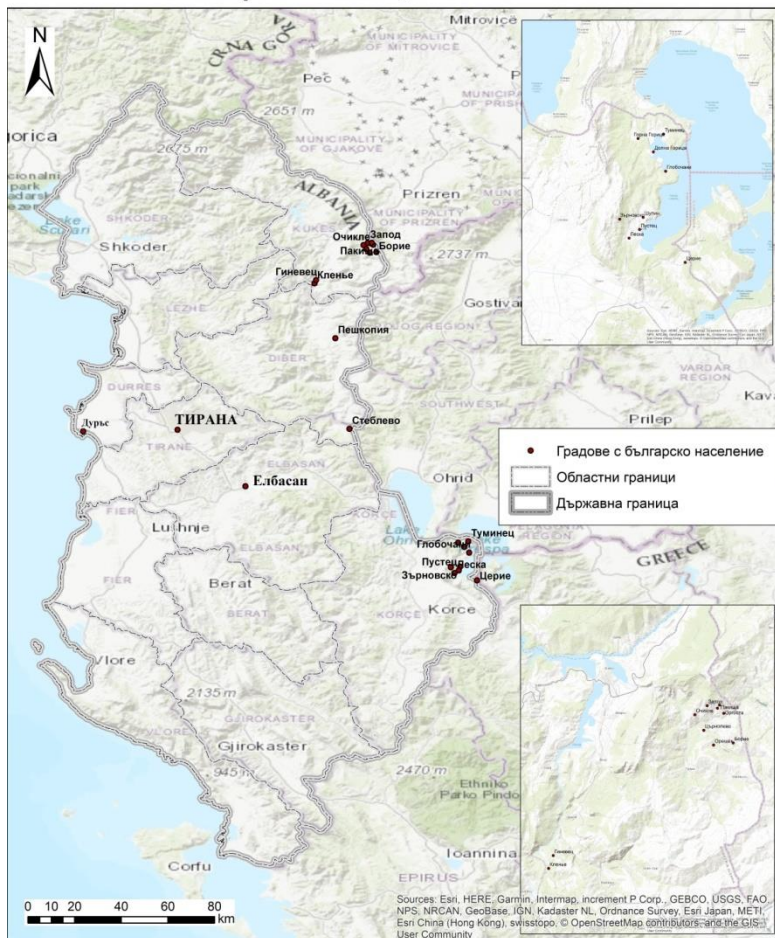
Фигура 4. Териториално разположение на българското малцинство в Албания

Конфесионална структура на българското малцинство в Албания

Фигура 5. Конфесионална структура на българското малцинство в Албания

Териториално разположение на българското малцинство в Албания

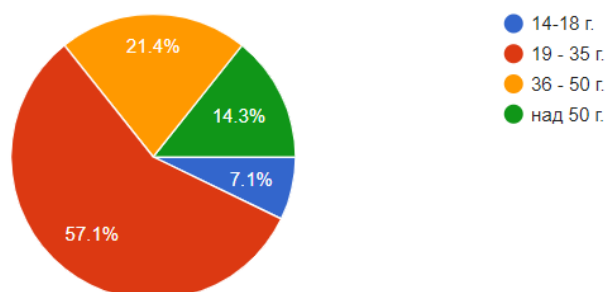

Фигура 6. Териториално разположение на българското малцинство в Албания

Тъй като една от основните цели на нашия дисертационен труд е изследване развитието и съвременното състояние на българското малцинство в Албания, проведохме анкетно проучване сред това малцинство на което се отзоваха 783 души. Представяме анализ на отговорите на анкетираните (фиг. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14):

Вие сте на възраст от? / Is your age?

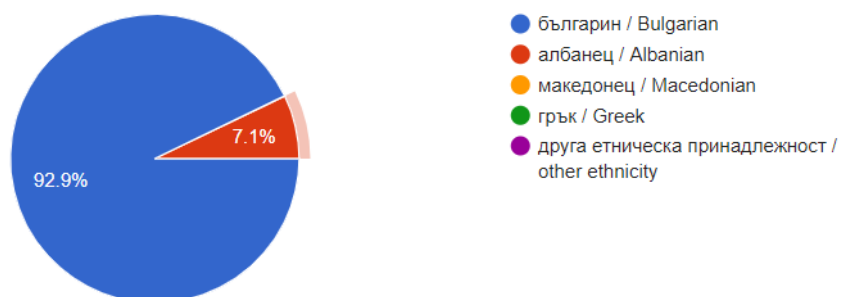
783 отговора

Фигура 7. Въпрос 1 от анкетната форма

Вие се самоопределяте като? / Do you define yourself as?

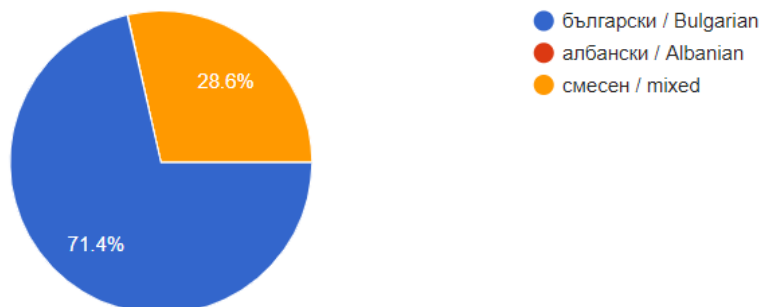
783 отговора

Фигура 8. Въпрос 2 от анкетната форма

На какъв език говорите в семейството си? / What language do you speak in your family?

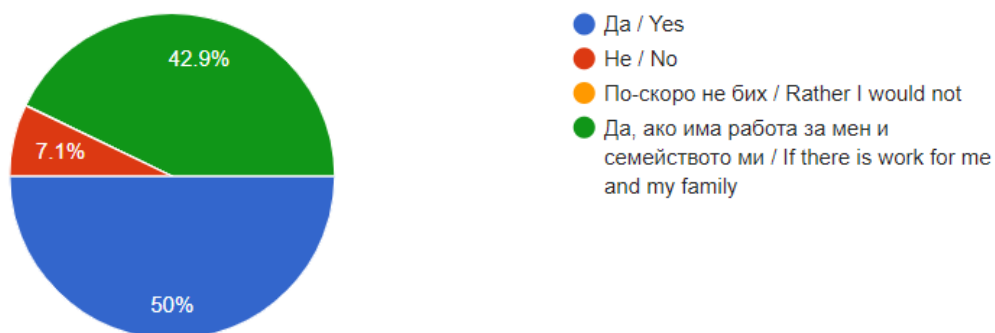
783 отговора

Фигура 9. Въпрос 3 от анкетната форма

Бихте ли дошли да живеете в България? / Would you come to live in Bulgaria?

783 отговора

Фигура 10. Въпрос 4 от анкетната форма

Опишете, с какво са свързани затрудненията Ви, когато става дума за България? / Describe what your difficulties are related to when it comes to Bulgaria?

783 отговора

Административни пречки	- 68 %
Намирането на актуална информация в уеб сайтовете на различни администрации и институции.	- 12 %
Трудно се намира работа	- 9 %
Административни, при обработка на документи	- 6 %
Ние говорим диалектен български език и понякога не ни разбират в България.	- 3 %
Административно отношение	- 1 %
Транспортни услуги	- 0.5 %
Политика, здравно и пенсионно осигуряване, детски градини и училища - всичко това липсва или е опорочено.	- 0.5 %

Фигура 11. Въпрос 5 от анкетната форма

Какво смятате, че трябва да прави България за българското малцинство в Албания? What do you think Bulgaria should do for the Bulgarian minority in Albania?

783 отговора

Да организира събития, на които да се популяризира българската култура и традиция.	- 71 %
Повече подкрепа	- 16 %
Да го финансира	- 10 %
Да оказва подкрепа и съдействие	- 2,7 %
Да финансира науката и младите хора, които искат да учат в България	- 0,3 %

Фигура 12. Въпрос 6 от анкетната форма

В Албания вече се излъчват новини на български език. Какво още бихте искали да се случи? / News in Bulgaria is already being broadcast in Albania. What else would you like to see happen?

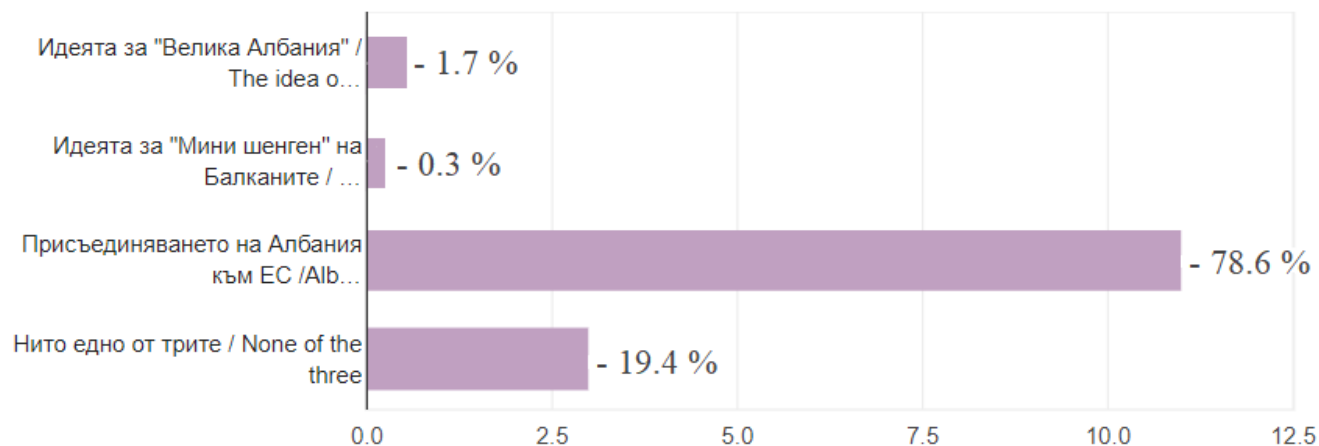
783 отговора

Фигура 13. Въпрос 7 от анкетната форма

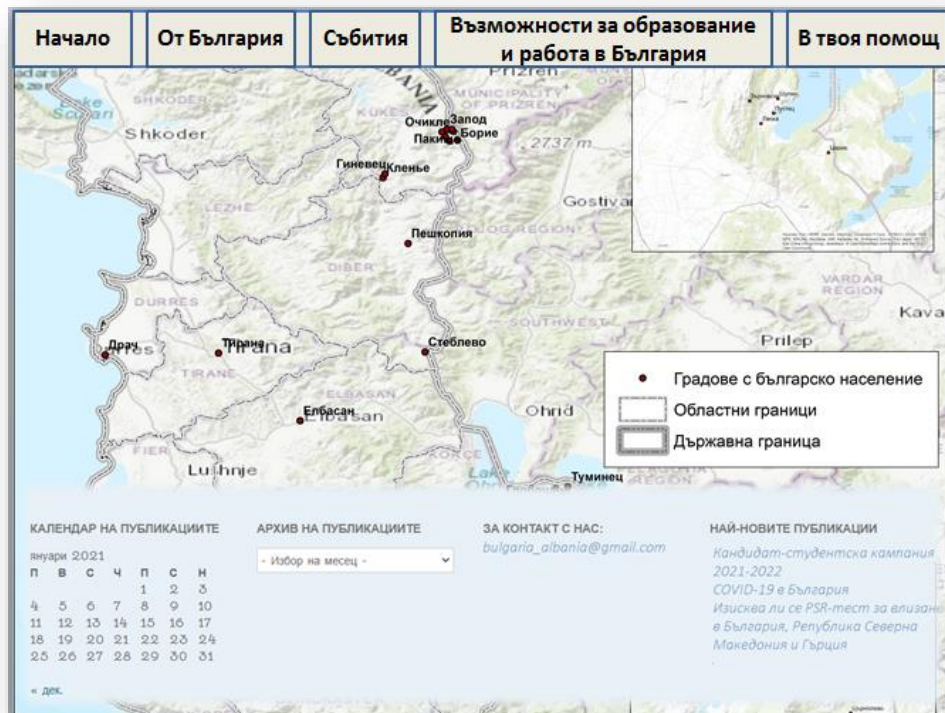
Вие сте поддръжник на: / You are a supporter of:

783 отговора

Фигура 14. Въпрос 8 от анкетната форма

Анализът на всички 783 отговора води до затвърждаването на идеята, че етническите българи в Албания имат нужда от цялостната и системна подкрепа на България. Една от най-важните задачи за нас беше той да изиграе позитивна роля за развитието като цяло и на българското самосъзнание отделно за българското малцинство в Република Албания. В резултат на това и на базата на целия ни анализ подготвихме и разработихме една онлайн платформа ориентирана към българското малцинство в Албания с ценни и полезни ресурси и информация от България. Ние сме запознати с изследването на доц. д-р Климент Найденов „*Управление на демографския риск в Република България – тенденции и перспективи*“ (2016) и смятаме, че подобна платформа би могла да допринесе към една положителна тенденция относно работната ръка в редица пазарни сектори, а също така и олекотяване на тенденцията за застаряваща работна сила. Освен всичко казано до тук, анкетиранияте отбелязват, че изпитват силни затруднения с онлайн комуникацията с административните служби в България, с намирането на координати на различни институции и образци на документи. В платформата е отредено да има раздел, в който да се публикуват литературни произведения на съвременни и средновековни български автори, българска музика, чрез директна връзка към различни радиостанции, информационни канали и новини, чрез директна връзка, а също така и театрални постановки. Има идея в платформата да се споделят учебни материали по образователни етапи. Както се вижда в отговорите на анкетиранияте българи в Албания, те биха искали България да финансира образователни, културни и научни проекти, училища на български език и т.н. Всичко това говори, че нашите сънародници в Албания имат нужда да учат и да се развиват на родния си език. За това идеята на подобна образователна част в платформата (фиг. 15) би могла да се използва от всички български семейства, но също така и да улесни кандидатстващите ученици и бъдещи студенти в България с достатъчно научна литература събрана в едно контролирано, системно обновявано и поддържано пространство. Платформата е готова за нейното пускане в действие очакваме финансиране или от европейски програми или от заинтересовани кръгове в България и Албания.

Фигура 15. Страница първа от примерния вариант на online платформата

За нуждите на изследването проведохме и три интервюта с ключови фигури от България и Албания свързани както с Албанската страна така и с българското малцинство там - Д-р Боби Бобев, бивш посланик на България в Албания и Косово, Д-р Милен Врабевски, учредител и председател на Фондация „Българска памет“ и Ервис Талури, българо-албанец и зам.-председател на българо-албанско дружество за приятелство. В заключение от направените три интервюта можем да кажем, че ясно личи нуждата от поддръжане и по-трайно съхранение на българщината сред етническите българи в Албания. В резултат на обобщените отговори от д-р Боби Бобев, д-р Милен Врабевски и Ервис Талури, затвърждаваме идеята за разработването и поддръжането на онлайн платформа ориентирана изцяло към българското малцинство в Албания, чието съдържание ще е с ценни и полезни ресурси от и за България. С помощта на платформата считаме за възможно повишаване нивото на национално самосъзнание сред етническите българи в Албания и региона.

IV.4. Идеята за „Велика Албания“ - предизвикателство за геополитическата стабилност на Западните Балкани през XXI век.

През годините Албания има стремежа да обедини всички територии, в които албанският етнос е преобладаващ в т.нар. „Велика Албания“. Голяма част от тези територии попадат в земите на бивша Югославия. Според идеята за „Велика Албания“ към страната следва да се присъединят още територии на днешна Северна Македония, Косово и попадащите в Сърбия общини Прешево, Медведжа и Буяновац, населените някога с етнически албанци южни земи на Черна гора и Южен Епир (област Чамерия) в Северна Гърция. Днес, албанците играят ключова роля в редица страни от балканския регион. Те управляват в Албания и Косово, а без тях не могат да се формират правителствата в Черна Гора и Северна Македония.

Отправяйки поглед към бъдещето на региона ясно се очертава основен вътрешен фактор за неговото определяне, а именно поведението на албанската и сръбската етнически групи. От географска гледна точка, без да се пренебрегват и историческите събития довели до моментната ситуация, районът е с потенциал да се превърне в предпоставка за сериозна дестабилизация и избухване на конфликти на териториите на всички държави включени в политическия термин „Западни Балкани“. Един от факторите предопределящ сигурността на Балканите е силно изразеният микс от етнически, религиозни и исторически предпоставки за възможно ескалиране на локални конфликти.

Всички страни на Балканския полуостров имат своите интереси и съответно притеснения от случващото се на западните балкани и по конкретно Албания. България има интерес освен да защити етническото си малцинство там и от стабилност в региона и приемането му в ЕС което ще се отрази върху икономическото ѝ благополучие. От всички Балкански страни България има най-малък „интерес“ от нов конфликт в региона. В подобна позиция се намира и Черна гора, макар че тя е засегната и териториално от претенциите за велика Албания.

ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА ЧЕТВЪРТА:

- На Балканите винаги е съществувала идеята за величие и Албания не прави изключение със своя политически замисъл да обедини териториите населени с етнически албанци под името „Велика Албания“;

- Проблемът с Косово и до днес е най-тежкият политически проблем на Балканите и е реална заплаха от бъдещи конфликти.
- Заздравяват отношенията между Албания и България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направеното в дисертационния труд изследване обхваща значителен период от време, в което се разглежда подробно сформиранието на етнокултурната идентичност на албанския етнос в границите на историческите албански земи. Акцентът на дисертацията, съобразно нейното заглавие и заявените в увода цел и задачи, попадат в няколко ясно разграничени периода – времето на илирите, събития, формиращи етнокултурната идентичност на албанския етнос в периода до XV век, събития, включващи развитието на албанския етнос до XX век, и силно акцентирание на събитията след 1989 г. В дисертационния труд се обръща внимание във всеки един от периодите и на формирането, развитието и съвременното състояние на българското малцинство в Албания. Базирайки се на факта, че интерес представлява идеята за „Велика Албания“ и процесите, случващи се на територията на страните, обединени под политическия термин „Западни балкани“, и отчитайки факта, че разполагахме с най-много данни именно за съвременното състояние на етнокултурната идентичност на албанския етнос в границите на историческите албански земи. Тази част от дисертационния труд се превърна в своевременна опора на изследването.

Времето на илирите е ключов момент в историческите събития на днешна Албания. Ние считаме, че цялостното обществено, стопанско и културно състояние на илирите до голяма степен е означавало етнокултурната идентичност на албански етнос.

Независимо от феодалните албански кралства в Средновековието, албанска държава не съществува до началото на XX век, с изключение на двадесет и пет годишното управление на националния герой Скендербег през XV век. Тук отражение имат и българските завоевания по време на Първата и Втората българска държава – период, който категорично не бива да бъде подценяван. Днес доказателство за това са крепости и църкви из албанска територия. Това е и моментът на формиране на българското етническо малцинство на територията на Албания. Неговото развитие през годините е също толкова динамично.

Един от ключовите моменти в историята на Албания е късната поява на национално самосъзнание. Това е частта, в която систематизирано проследяваме османското завладяване, а също така и съпротивата срещу него. Именно тук ние откриваме много сходни моменти в историческите събития както на Албания, така и на всички страни били под османско робство. Етнокултурната идентичност на албанския етнос тук се характеризира с особеностите като тази, че хилядолетия османските власти отричат съществуването на албанска нация, с идеята, че по време на османското владичество две трети от албанското население възприема исляма. Сред най-съществените ни анализи за този период можем да открием разпространението на исляма сред албанците. И тук следва отговорът на често задавания въпрос, *защо албанците приемат исляма и остават мюсюлмани до ден днешен?* Ние стигнахме до извода, потвърждавайки схващането и на много учени и изследователи, че стремежът на султанската власт да приобщи албанците по пътя на тяхното ислямизиране е несъмнен, но не това се оказва решаващо. Основната причина за масово възприемане на мюсюлманската религия са от стопанско естество. Данъкът „джизие“, плащан от „неправверното“ население на империята нараства многократно и се превръща и в непосилно бремe. Тук трябва да отчетем и физикогеографския фактор, че изключително планинските територии в северозападната част на Албания пък доказват слабото разпространение на мюсюлманското вероизповедание. Днес петте века османско владение имат дълбоки последствия за целия регион и Албания не прави никакво изключение.

Въпреки своето историческо минало, събитията от 1989 г. заварват Албания неподготвена за предстоящите и неизбежните промени. И въпреки това „Страната на орлите“ успява да тръгне по пътя на демократичните преобразования и днес заслужено можем да обобщим, че Албания е пример за редица държави в преход. Също така в заключение можем да кажем, че Албания и албанският етнос са наясно, че етносите не са ограничени до държавните очертания. Албанците вече играят ключова роля в редица страни от балканския регион.

Анализът ни обхваща формирането, развитието и съвременното състояние на българското малцинство в Албания, което бе формулирано още в увода на дисертацията. Като балкански народи и държави българите и албанците имаме много общо в исторически план. В различни периоди и епохи пътищата ни са се пресичали като в два исторически

момента (При цар Симеон I Велики и при цар Иван Асен II) земите на днешна Албания са част съответно от Първата и Втората българска държава. Така там се генерира малцинство с ясно изразено българско самосъзнание. Допълнително през Османския период по времето на Али Паша Янински имаме преселническа вълна от така нар. арнаути от Албания през днешна Република Северна Македония към българските земи, което още повече заздравява отношенията по оста България-Албания.

През XX век в образуването на независимата албанска държава започват и постъпките на България за признаване и съхраняване културната идентичност на българското малцинство в Албания. През 2017 г. с активното съдействие на родолюбиви кръгове от България Албанската държава официално призна българското малцинство там. Това означава, че то вече свободно може да съхранява и развива своето българско самосъзнание, чрез обучения на български език, писмени електронни ресурси на български език, реализирането на двустранни икономически, културни и образователни проекти с България. Българското малцинство в България териториално е концентрирано в районите на Мала Преспа, Голо Бърдо и Гора, които са разположени в източната планинска част на Албания.

Смятаме, че въпреки ускорените темпове на глобализация и размиване на национални граници и идентичности, в съвременния свят е изключително важно поддържането на българщината и българското самосъзнание технически нашите общности, живеещи в други държави. Освен чисто емоционална стойност това може да има и конкретно практично значение. Добре знаем, че България в последните тридесет години се намира в сериозна демографска криза, която рефлектира във все по-редуциращ се дял на младо активно население, а това се отразява върху стабилността и функционирането на образователната система, най-вече във висшето образование и на пазара на труда. Получава се така, че завършилите средно образование в страната са по-малко от местата във висшите учебни заведения. Определено все още неизползван ресурс за попълване на свободните бройки са именно етнически българските общности, живеещи зад граница, включително и тази в Албания. Това би имало двойно значение както за самите университети, така и за поддържане и засилване самосъзнанието на българите в Албания. Още по-сериозен е проблемът с формирането се в резултат на демографската криза остър дефицит на работна ръка в България. Една от най-сериозните пречки пред развитието на нашата икономика и

привличането на сериозни външни инвестиции е липсата на квалифицирана работна ръка като количество и качество. От тази гледна точка също неизползван ресурс все още са българите зад граница. Българите в Албания са най-важна част от този неизползван ресурс, тъй като териториално са много близко до България. Албания е все още с по-нисък стандарт от България и все още не е член на ЕС. Ние сме длъжни да използваме тези три предимства, за да привлечем колкото се може повече албанци с българско самосъзнание както в образователната сфера, така и на пазара на труда. В контекста на тези разсъждения смятаме, че предложената от нас онлайн платформа може да изиграе съществена положителна роля.

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

На базата на така реализирания дисертационен труд ние сме оформили 4 теоретични и практико-приложни приноси.

1. Изследван е един от най-странните и противоречиви етноси на Балканите – албанския в неговата териториална цялост историческа обусловеност културна самобитност и взаимовръзки с останалите балкански народи от древността до наши дни.
2. Очертани са границите на етническите албански земи и са анализирани произхода, доводите и противоречията на идеята за „Велика Албания“ от гледна точка на взаимоотношенията на Албания със останалите Балкански страни (особено Република Северна Македония и Сърбия) и потенциалната заплаха от възникването на нов конфликт в Западните Балкани свързан с тази идея, все още нерешеният Косовски проблем и съответно произтичащите от това териториални претенции на Албания спрямо нейните съседки.
3. Анализирано е формирането, развитието и съвременното състояние на българското малцинство в Албания, очертано и картографирано е неговото териториално разположение в страната, изяснени са културните и религиозните му специфики и взаимоотношенията му в исторически план с титулния албански етнос и албанската държава.
4. Създадена е онлайн платформа, чиято цел е да предоставя постоянно обновяващи се електронни ресурси и информация за поддържане българското самосъзнание и дух на нашето малцинство в Албания, както и ценна информация в реално време относно

възможностите му за образование, съвместни проекти с български организации и институции, трудова реализация и живот в България.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Димитрова, Т., „Произход, развитие и съвременно състояние на българското етническо малцинство в Албания“ - Издание на Българския географски портал – Географ БГ, Год. III, брой 3, 2018 г.

Димитрова, Т., „Формиране на албанската идентичност през XX век“ - Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, ГГФ, Книга 2 – География.

Димитрова, Т., Бърдаров. Г., „Етнодемографска ситуация и бъдеще на Западни Балкани“ – ГеоДекада, Том 43

Dimitrova, T., „Origin, development and modern state of bulgarian ethnic minority in Albania“ – Journal of the Bulgarian geographical society. Volume 41 – 2019.